

Małgorzata Wojtas

PwC Legal AG Rechtsanwaltsgesellschaft w Berlinie

ORCID: 0009-0009-5605-5696

malgorzata.wojtas@pwc.com

Mediacja w sprawach cywilnych i gospodarczych: niemiecka regulacja prawna w porównaniu z polskim modelem mediacji

*Mediation in Civil and Economic Matters: The German Legal
Framework Compared to the Polish Mediation Model*

ABSTRAKT

W artykule przedstawiono szczegółową analizę oraz interpretację niemieckich regulacji prawnych dotyczących mediacji, uwzględniając ich odpowiedniki funkcjonujące w polskim systemie prawnym. Celem opracowania jest zidentyfikowanie podobieństw oraz różnic pomiędzy przepisami regulującymi postępowanie mediacyjne w Polsce i Niemczech ze szczególnym naciskiem na tezę, że niemieckie ustawodawstwo nie przewiduje sądowej mediacji w rozumieniu przyjętym w Polsce, gdzie sędzia ma możliwość skierowania stron do mediatora, a postępowanie pojednawcze przed sędzią polubownym nie stanowi mediacji *sensu stricto*. Analiza została oparta na aktach prawnych, orzecznictwie oraz literaturze przedmiotu, z wykorzystaniem wykładni gramatycznej i celowościowej jako podstawowych metod badawczych. W niniejszym artykule dokonano również przeglądu raportu o stanie mediacji z 2017 roku w celu identyfikacji niedoskonałości niemieckich regulacji oraz sformułowania zaleceń *de lege ferenda*. Ponadto przeanalizowano statystyki dotyczące mediacji oraz postępowań pojednawczych w Niemczech, które wskazują na relatywnie niewielką liczbę tego typu spraw i sugerują ograniczoną popularność instytucji mediacji w niemieckim porządku prawnym.

Słowa kluczowe: mediacja w Niemczech; sędzia polubowny; postępowanie pojednawcze; koncyliacja

WPROWADZENIE

W polskiej literaturze fachowej uznaje się, że idea wprowadzenia mediacji do polskiego prawa pojawiła się po wizycie studyjnej przedstawicieli Biura Interwencji Senatu i Stowarzyszenia Penitencjarnego Patronat w Kolonii¹. Uczestnicy tej wizyty

¹ Historia PCM, <https://mediator.org.pl/o-nas/historia-pcm/> [dostęp: 14.07.2025].

mieli okazję zapoznać się z funkcjonowaniem niemieckich ośrodków mediacyjnych. Pozyskane podczas wyjazdu informacje stały się impulsem do utworzenia Zespołu do spraw Wprowadzenia Mediacji w Polsce, co ostatecznie doprowadziło do implementacji mediacji w polskim porządku prawnym².

Choć początki regulacji mediacji w Polsce wywodzą się z rozwiązań niemieckich, dalszy rozwój tego instrumentu znacząco odbiega od jego niemieckiego pierwowzoru. Niniejszy artykuł będzie poświęcony analizie podobieństw i różnic w zakresie regulacji postępowania mediacyjnego – w szczególności przebiegu tzw. mediacji sądowej – w systemach prawnych Polski oraz Niemiec. Główna uwaga będzie skupiona na przedstawieniu niemieckich regulacji prawnych dotyczących mediacji na tle polskich odpowiedników.

Celem rozważań jest wykazanie, że niemiecka regulacja prawna nie przewiduje mediacji sądowej w sprawach cywilnych i gospodarczych; określono w niej bowiem, że to sędzia w trakcie postępowania sądowego kieruje strony do mediacji przed profesjonalnym mediatorem. Następnie zostanie wykazane, że przewidziana w niemieckiej regulacji forma polubownego rozwiązania sporu w trakcie toczącego się postępowania sądowego nie stanowi mediacji *sensu stricto*. Na zakończenie zostaną omówione dane statystyczne na temat postępowań polubownych przeprowadzonych w Niemczech w latach 2021 i 2024 przed wydziałami cywilnymi sądów powszechnych i dotyczące popularności mediacji oraz raport o stanie mediacji w Niemczech z 2017 roku. W podsumowaniu zostanie przeanalizowany możliwy wpływ różnic między polską a niemiecką regulacją prawną procesu mediacyjnego na niską popularności mediacji w Niemczech.

Analiza regulacji prawnej mediacji w kontekście polskich rozwiązań posiada istotny walor naukowy, gdyż ostatnie kompleksowe opracowanie w tym zakresie pochodzi z 2015 roku i nie obejmuje aktualnego orzecznictwa, literatury, statystyk oraz raportu o stanie mediacji z 2017 roku³.

CZĘŚĆ BADAWCZA

W tej części zostaną zanalizowane i zinterpretowane niemieckie regulacje prawne dotyczące postępowania mediacyjnego w sprawach cywilnych i gospodarczych. Podstawę wykładni będą stanowiły teksty przepisów prawnych, proces legislacyjny, orzecznictwo oraz literatura fachowa. Dominującą metodą będzie wykładnia gramatyczna i celowościowa. Celem tego rozdziału jest przedstawienie niemieckiej regulacji prawnej mediacji na tle polskich rozwiązań ustawowych oraz wykazanie,

² *Ibidem*.

³ K. Schubert-Panecka, *Ustawowa regulacja mediacji w Republice Federalnej Niemiec: szansa czy przeszkoda w rozwoju tego postępowania?*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2015, nr 31, s. 85 i n.

że niemieckie rozwiązanie prawne nie przewiduje mediacji na podstawie sądowego postanowienia, które jest znane polskiemu porządkowi prawnemu.

W dalszej części rozdziału zostanie zanalizowana i zinterpretowana regulacja par. 278 ust. 5 niemieckiego kodeksu postępowania cywilnego⁴ (Zivilprozessordnung, dalej: ZPO)⁵, która odnosi się do postępowania przed sędzią polubownym (Güterichter). Zostanie wykazane, że postępowanie to różni się znacząco od polskiej mediacji sądowej. Podstawę wykładni będą stanowić teksty przepisów prawnych, proces legislacyjny, orzecznictwo oraz literatura fachowa, a dominować będzie wykładnia gramatyczna i celowościowa.

W ostatniej części artykułu zostaną krótko omówione dane statystyczne przeprowadzonych postępowań polubownych przed wydziałami cywilnymi sądów powszechnych w latach 2021⁶ i 2024⁷ oraz popularności mediacji w społeczeństwie niemieckim⁸, a także raport⁹ ministerstwa sprawiedliwości dotyczący funkcjonowania mediacji w niemieckim systemie prawnym, które będą postawą dalszej dyskusji na temat podobieństw i różnic między regulacjami prawnymi mediacji w Polsce i w Niemczech.

I. REGULACJA MEDIACJI W NIEMIECKIM PORZĄDKU PRAWNYM

Mediacja w Niemczech została wprowadzona do porządku prawnego ustawą z dnia 21 lipca 2012 roku o promowaniu mediacji i innych procedur pozasądowego rozwiązywania konfliktów¹⁰ (dalej: ustawa mediacyjna). Ustawą tą wdrożono do niemieckiego prawa krajowego dyrektywę dotyczącą niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych z dnia 21 maja 2008 roku¹¹.

⁴ Tłumaczenia z języka niemieckiego na polski – opracowanie własne.

⁵ Ustawa z dnia 30 stycznia 1877 r. w wersji z dnia 5 grudnia 2005 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Federalny Dziennik Ustaw I, s. 3202; z 2006 r. I s. 431; z 2007 r. I s. 1781, Bundesgesetzblatt, dalej: BGBl.).

⁶ Federalny Urząd Statystyczny, Raport Seria 10 Rząd 2.1, Wymiar sprawiedliwości, Sądownictwo cywilne, z dnia 5 sierpnia 2022 r.

⁷ Federalny Urząd Statystyczny, https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/_inhalt.html#_9gcyakejl [dostęp: 8.10.2025].

⁸ Statystyki firmy Statista GmbH z 2020 r., <https://www.klaeren-und-loesen.de/aktuelles/newsletter/markt-mediation> [dostęp: 9.10.2025].

⁹ Raport rządu federalnego na temat wpływu ustawy mediacyjnej na rozwój mediacji w Niemczech oraz sytuacji w zakresie kształcenia i doskonalenia mediatorów, lipiec 2017.

¹⁰ Ustawa z dnia 21 lipca 2012 r. o promowaniu mediacji i innych procedur pozasądowego rozwiązywania konfliktów (BGBl. I s. 1577).

¹¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. U. UE L 136/3, 25 maja 2008 r.).

1. EWOLUCJA NIEMIECKIEJ REGULACJI PRAWNEJ MEDIACJI

Do czasu wejścia w życie ustawy mediacyjnej mediacja w Niemczech nie była objęta regulacjami ustawowymi na poziomie federalnym. Ustawodawca federalny dopuścił jedynie możliwość wprowadzenia przez kraje związkowe obowiązku przeprowadzenia postępowania koncyliacyjnego (Schlichtungsverfahren) przed wniesieniem powództwa. Kwestia ta została unormowana w art. 15a ustawy wprowadzającej kodeks postępowania cywilnego (Gesetz, betreffend die Einführung der Zivilprozeßordnung)¹², obowiązującym od 2000 roku. Przepis ten przewiduje możliwość wprowadzenia przez kraje związkowe obligatoryjnej koncyliacji w sprawach majątkowych rozpoznawanych przez sądy rejonowe, których wartość sporu nie przekracza 750 euro; w sporach wynikających ze stosunków sąsiedzkich; a także w sprawach dotyczących naruszenia godności osobistej, pod warunkiem że naruszenie nie miało miejsca za pośrednictwem prasy, radia lub telewizji. Od 2006 roku przepis ten obejmuje także roszczenia wynikające z ustawy o równym traktowaniu¹³ (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz). Uprawnienie do wprowadzenia obowiązkowej koncyliacji było wykorzystywane przez kraje związkowe w ograniczonym zakresie i w praktyce obowiązek przeprowadzenia koncyliacji przed wniesieniem powództwa wprowadziło 10¹⁴ z 16 krajów związkowych i to głównie w przypadku sporów sąsiedzkich oraz naruszeń godności osobistej¹⁵.

Pomimo braku ustawowych regulacji niektóre kraje związkowe wprowadziły do swoich sądów tzw. mediację wewnątrzsądową. Były to projekty pilotażowe, które

¹² Ustawa z dnia 30 stycznia 1987 r. wprowadzająca przepisy kodeksu postępowania cywilnego (BGBl. 2024 I nr 302 ze zm.).

¹³ Ustawa z dnia 14 sierpnia 2008 r. o równym traktowaniu (BGBl. I s. 1897 ze zm.).

¹⁴ Bawaria: Bawarska ustawa z dnia 25 kwietnia 2000 r. o obligatoryjnej pozasądowej koncyliacji (GVBl. s. 268); Brandenburgia: Ustawa z dnia 16 grudnia 2022 r. regulująca pozasądową koncyliację przez punkty koncyliacyjne oraz uznane punkty pojednawcze (GVBl. I nr 31); Hesja: Ustawa z dnia 6 lutego 2001 r. regulująca pozasądową koncyliację (GVBl. I s. 98); Meklenburgia-Pomorze Przednie: Ustawa z dnia 13 września 1990 r. o punktach koncyliacyjnych i koncyliacji (GBL. s. 1527); Dolna Saksonia: Ustawa koncyliacyjna Dolnej Saksonii z dnia 17 grudnia 2009 r. (Nds. GVBl. s. 482); Nadrenia Północna-Westfalia: Ustawa z dnia 26 stycznia 2010 r. o sądownictwie Landu Nadrenia Północna-Westfalia (GV. NRW. s. 30); Nadrenia-Palatynat: Krajowa ustawa koncyliacyjna z dnia 10 września 2008 r. (GVBl. s. 204); Saara: Krajowa ustawa koncyliacyjna z dnia 21 lutego 2001 r. (Amtsbl. I s. 532); Saksonia-Anhalt: Krajowa ustawa z dnia 25 marca 1999 r. o punktach koncyliacyjnych i koncyliacji (GVBl. LSA s. 97); Szlezwik-Holsztyn: Krajowa ustawa koncyliacyjna z dnia 11 grudnia 2001 r. (GVObI. s. 361, ber. 2002 s. 218).

¹⁵ Spory sąsiedzkie: Bawaria, Brandenburgia, Hesja, Meklenburgia-Pomorze Przednie, Dolna Saksonia, Nadrenia Północna-Westfalia, Nadrenia-Palatynat, Saara, Saksonia-Anhalt, Szlezwik-Holsztyn; spory o naruszenie godności osobistej: Bawaria, Brandenburgia, Hesja, Meklenburgia-Pomorze Przednie, Nadrenia Północna-Westfalia, Nadrenia-Palatynat, Saara, Saksonia-Anhalt, Szlezwik-Holsztyn; spory wynikające z ustawy o równym traktowaniu: Bawaria, Nadrenia Północna-Westfalia, Szlezwik-Holsztyn; spory przed sądem rejonowym o wartości przedmiotu sporu do 600 euro: Saara.

rozpoczęto w 2002 roku¹⁶. Na przykład w Dolnej Saksonii oferowano mediację w sądach okręgowych w Getyndze i Hanowerze, w sądach rejonowych w Hildesheim i Oldenburg oraz w sądzie ubezpieczeń społecznych i sądzie administracyjnym w Hanowerze¹⁷. Istotnym problemem tych pilotażowych programów pozostawał jednak fakt, że przedsięwzięcia te funkcjonowały bez odpowiedniego umocowania prawnego, co skutkowało niejasnością zakresu uprawnień sędziego prowadzącego mediację. Na przykład Federalny Sąd Najwyższy (BGH) rozpatrywał sprawę, w której sędzia mediator udzielił stronom przedłużenia terminu do złożenia uzasadnienia apelacji pomimo braku stosownych kompetencji¹⁸. W efekcie jedna ze stron nie złożyła wymaganego uzasadnienia w terminie i tym samym przegrała proces.

Pozasądowy rozwój mediacji odbywał się natomiast głównie w ramach działalności stowarzyszeń, z których pierwsze powstały już na początku lat 90. Funkcjonowanie tych organizacji istotnie wpłynęło na upowszechnienie mediacji jako skutecznego sposobu rozwiązywania sporów. Niemniej jednak zasady prowadzenia mediacji oraz wymagania kwalifikacyjne wobec mediatorów nie były ujednolicone, gdyż każda organizacja samodzielnie określała te kwestie w swoich wewnętrznych statutach i regulaminach.

Dopiero ustawa mediacyjna wprowadziła jednolitość zasad prowadzenia mediacji i wykształcenia mediatorów oraz usystematyzowała mediację wewnątrzsądową. Ustawa mediacyjna jest tym samym podstawową regulacją mediacji w niemieckim systemie prawnym.

2. REGULACJA MEDIACJI W USTAWIE MEDIACYJNEJ

Ustawa mediacyjna, choć jest podstawową regulacją mediacji w niemieckim systemie prawnym, jest dość krótka. Składa się jedynie z dziewięciu paragrafów, z czego ostatnie cztery odnoszą się do szeregu upoważnień ustawowych, obowiązków ewaluacyjnych czy przepisów przejściowych¹⁹. Tylko pięć paragrafów (*sic!*) odnosi się do merytorycznej regulacji procesu mediacyjnego.

¹⁶ H. Prütting [w:] *Münchener Kommentar zur ZPO*, Monachium 2025, par. 278a nb 2.

¹⁷ Ministerstwo Sprawiedliwości Dolnej Saksonii, <https://www.mj.niedersachsen.de/startseite/aktuelles/presseinformationen/20-jahre-gerichtsnahe-mediation-in-niedersachsen-212085.html> [dostęp: 8.10.2025].

¹⁸ Postanowienie Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 2 lutego 2009 r. – sygn. VII ZB 76/07, *juris*.

¹⁹ Paragraf 6: Upoważnienia do wydawania rozporządzeń wykonawczych w sprawie kwalifikacji mediatorów; paragraf 7: Upoważnienie dla krajów związkowych do realizacji projektów badawczych, aby określić skutki wsparcia finansowego dla mediacji; paragraf 8: Obowiązkowa ewaluacja wpływu ustawy mediacyjnej na rozwój mediacji w Niemczech oraz na temat sytuacji związanej z kształceniem i doskonaleniem zawodowym mediatorów; oraz paragraf 9: Przepisy przejściowe.

Definicja mediacji i mediatora

W pierwszym paragrafie ustawa mediacyjna zawiera definicję mediacji i mediatora, co odróżnia niemiecką regulację prawną od polskiej. Zgodnie z ustawą mediacyjną mediacja to poufny i ustrukturyzowany proces, w którym strony z pomocą jednego lub kilku mediatorów dobrowolnie i samodzielnie dążą do polubownego rozwiązania swojego konfliktu (w języku oryginalnym: „Mediation ist ein vertrauliches und strukturiertes Verfahren, bei dem Parteien mithilfe eines oder mehrerer Mediatoren freiwillig und eigenverantwortlich eine einvernehmliche Beilegung ihres Konflikts anstreben”).

Wskazanie w definicji mediacji na jej ustrukturyzowany przebieg ma na celu odróżnienie jej od często chaotycznie realizowanych negocjacji. Orzecznictwo²⁰ i literatura prawnicza²¹ rozumieją pod tym pojęciem planowe oraz etapowe działanie mediatora, który kieruje się pewnymi stałymi zasadami²².

Wymieniona w definicji zasada dobrowolności postępowania mediacyjnego podkreśla odrębność tego trybu rozwiązywania konfliktów względem postępowania sądowego, którego wszczęcie i przebieg pozostają poza bezpośrednią kontrolą stron sporu²³. Dobrowolności postępowania mediacyjnego nie stoją na przeszkodzie umowne klauzule, zobowiązujące strony do przeprowadzenia mediacji przed skierowaniem sprawy na drogę sądową²⁴. Orzecznictwo podkreśla tutaj, że wyrażona w par. 1 ust. 1 ustawy mediacyjnej dobrowolność postępowania mediacyjnego odnosi się do kształtowania przez strony przebiegu procesu mediacyjnego, a nie do jego wszczęcia²⁵. Tym samym sądy odrzucają pozwy wniesione bez uprzedniego przeprowadzenia mediacji jako przedwczesne, jeżeli strony zawarły klauzulę mediacyjną. Dobrowolność postępowania mediacyjnego nie kłóci się, zdaniem orzecznictwa, również z odrzuceniem pozwu jako przedwczesny, gdy strony zawarły w umowie klauzulę mediacyjną, a jedna ze stron kończy mediację bezpośrednio po otwarciu postępowania mediacyjnego²⁶. Wymagany jest tym samym udział stron przynajmniej w spotkaniu organizacyjnym,

²⁰ Wyrok Sądu Apelacyjnego (OLG) w Düsseldorfie z dnia 10 kwietnia 2019 r. – sygn. 2 U 2/18 [Kart], juris nb. 45.

²¹ U. Hagel [w:] J. Klowait, U. Gläßer, *Mediationsgesetz*, Baden-Baden 2025, par. 1 nb. 10.

²² Tak również Uzasadnienie ustawy mediacyjnej: BT-Drs. 17/5335, s. 13.

²³ U. Hagel, *op.cit.*, par. 1 nb. 10.

²⁴ Postanowienie Sądu Apelacyjnego (OLG) w Bamberg z dnia 8 lutego 2022 r. – sygn. 6 U 98/21 BeckRS 2022, 32643; postanowienie Sądu Okręgowego (LG) w Hamburgu z dnia 16 sierpnia 2023 r. – sygn. 407 HKO 71/22, juris; A. Loos, M. Brewitz, *Hindert eine Mediationsvereinbarung an der Klage? – Wie lange?*, SchiedVZ 2012, s. 309.

²⁵ Postanowienie Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 14 stycznia 2019 r. – sygn. I ZR 98/15, juris; postanowienie Sądu Apelacyjnego (OLG) w Bamberg z dnia 8 lutego 2022 r. – sygn. 6 U 98/21 BeckRS 2022, 32643.

²⁶ Postanowienie Sądu Okręgowego (LG) w Hamburgu z dnia 16 sierpnia 2023 r. – sygn. 407 HKO 71/22, juris.

które poprzedza mediację. Zasada dobrowolności postępowania mediacyjnego znajduje swoje zakorzenienie również w par. 2 ust. 5 ustawy mediacyjnej, zgodnie z którym strony mogą zakończyć mediację w dowolnym momencie. Choć to strony zasadniczo decydują o rozpoczęciu i zakończeniu procesu mediacyjnego, ustawa daje dodatkowo również mediatorowi wyraźne upoważnienie do zakończenia mediacji, szczególnie jeśli uzna on, że nie można oczekiwać samodzielnej komunikacji lub porozumienia między stronami. Regulacja ta odpowiada wypowiedzeniu umowy o świadczenie usług mediacyjnych i jako taka jest już przewidziana w par. 627 niemieckiego kodeksu cywilnego²⁷ (Bürgerliches Gesetzbuch, dalej: BGB).

Zgodnie z definicją mediacja powinna być poufna. Jednakże mediacja zachowuje swoje kluczowe cechy również wtedy, gdy nie jest prowadzona w trybie poufnym, ponieważ strony mogą wspólnie określić zasady dotyczące poufności postępowania. Poufność w mediacji sprowadza się do ograniczenia jawności procesu, co odróżnia ją od publicznego charakteru rozpraw sądowych.

Dalsza część definicji mediacji, która była przewidziana w rządowym projekcie ustawy²⁸ i określała rodzaje mediacji ze względu na jej stosunek do postępowania sądowego, została usunięta z pierwotnego projektu ustawy mediacyjnej²⁹. Zgodnie z odrzuconą regulacją wyróżniało się mediację pozasądową, która była niezależna od postępowania sądowego; mediację bliską sądowi, która toczyła się w trakcie postępowania sądowego przed zewnętrznym profesjonalnym mediatorem; oraz mediację wewnątrzsądową, która toczyła się w trakcie postępowania sądowego przed sędzią mediatorem, który nie miał uprawnień do podejmowania decyzji. Odrzucenie tej części definicji mediacji zniosło regulacje obowiązujące w niektórych krajach związkowych dotyczące mediacji wewnątrzsądowej. Mediacja prowadzona w ramach postępowania sądowego przez sędziego będącego mediatorem i według zasad obowiązujących w mediacji została tym samym usunięta z niemieckiego porządku prawnego.

Mediator natomiast jest definiowany jako niezależna i neutralna osoba bez uprawnień decyzyjnych, która prowadzi strony przez proces mediacji (w języku oryginalnym: „Ein Mediator ist eine unabhängige und neutrale Person ohne Entscheidungsbefugnis, die die Parteien durch die Mediation führt”). Przez zwrot „prowadzi strony przez proces mediacji” niemiecki ustawodawca chciał podkreślić, że to mediator bierze odpowiedzialność za postępowanie mediacyjne, w tym za efektywną komunikację między stronami, przestrzeganie zasad procesu mediacyjnego, a także za stworzenie lub przywrócenie odpowiedniej atmosfery negocjacyjnej³⁰.

²⁷ Ustawa z dnia 18 sierpnia 1896 r. w wersji z dnia 2 stycznia 2002 r. – Kodeks cywilny (BGBI. I s. 42, 2909; 2003 I s. 738).

²⁸ Projekt ustawy o promowaniu mediacji i innych procedur pozasądowego rozwiązywania konfliktów z dnia 1 kwietnia 2011 r. (dalej: Projekt ustawy mediacyjnej).

²⁹ Zalecenie i raport komisji prawnej z dnia 1 grudnia 2011 r. (dalej: Raport komisji prawnej).

³⁰ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 14.

Wybór i zadania mediatora

W drugim paragrafie ustawy mediacyjnej opisany jest proces wyboru mediatora oraz zadania mediatora.

Wybór mediatora pozostaje wyłączną prerogatywą stron, jednak przy jego dokonywaniu należy uwzględnić przepisy ustawy mediacyjnej odnoszące się do przesłanek wyłączających osobę mediatora z prowadzenia mediacji. W odróżnieniu od polskiego systemu prawnego ustawa mediacyjna szczegółowo określa podstawy wyłączenia mediatora z udziału w postępowaniu mediacyjnym. Zgodnie z par. 3 ust. 2 tej ustawy osobą pełniącą funkcję mediatora nie może być ktoś, kto przed mediacją reprezentował jedną ze stron w tej samej sprawie. Dodatkowo mediator nie ma prawa działać na rzecz którejkolwiek ze stron w trakcie lub po zakończeniu mediacji związanej z tą sprawą. Wyłączenie to obowiązuje niezależnie od zgody drugiej strony. Projekt ustawy mediacyjnej uzasadnia tę regulację faktem, że w takiej sytuacji mediator mógłby uzyskać informacje o sprawie jedynie od jednej strony, co mogłoby prowadzić do tego, że druga strona nie postrzegałaby go jako „czystej karty”, czyli osoby neutralnej i bezstronnej³¹.

Do zadań mediatora należy ujawnienie stronom wszystkich okoliczności, które mogą wpłynąć na jego niezależność i neutralność, co odpowiada polskiej regulacji art. 183³ Kodeksu postępowania cywilnego³² (dalej: k.p.c.). W odróżnieniu jednak od polskiej regulacji prawnej ustawa mediacyjna reguluje również procedurę w sytuacji wystąpienia tego typu okoliczności. Zgodnie z par. 3 ust. 1 ustawy mediacyjnej mediator może podjąć się prowadzenia mediacji w sytuacji wystąpienia okoliczności wpływających na jego niezależność i bezstronność tylko wtedy, gdy strony wyraźnie się na to zgadzają. Ponadto bez uprzedniej zgody stron nie może być mediatorem osoba, która dzieli przestrzeń biurową z osobą, która przed mediacją działała dla jednej ze stron w tej samej sprawie. Jednak jeżeli (bliżej niezdefiniowany) interes wymiaru sprawiedliwości stoi na przeszkodzie prowadzeniu mediacji przez taką osobę, mediator jest wykluczony z postępowania, nawet jeżeli strony wyrażą na to zgodę.

Mediator musi się również upewnić, że strony zrozumiały zasady i przebieg procesu mediacji oraz uczestniczą w mediacji dobrowolnie. W celu prowadzenia oddzielnych rozmów ze stronami mediator musi uzyskać od stron ich uprzednią zgodę.

W odróżnieniu od polskich przepisów o mediacji niemiecka ustawa mediacyjna poświęca cały ustęp regulacji obowiązków mediatora przy zawarciu ugody przez strony. W przypadku osiągnięcia porozumienia mediator działa na rzecz tego, aby strony zawarły ugodę, mając pełną świadomość sytuacji i rozumiejąc jej treść. Mediator informuje strony, które uczestniczą w mediacji bez fachowego

³¹ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 16.

³² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 ze zm.).

doradztwa, o możliwości zlecenia weryfikacji ugody przez zewnętrznych doradców, jeśli zajdzie taka potrzeba. Za zgodą stron osiągnięte porozumienie może zostać udokumentowane w formie ugody końcowej.

Interesujące jest, że ustawa mediacyjna nie reguluje uprawnień mediatora do prezentowania stronom rozwiązań, jak to jest w art. 183^{3a} k.p.c. Wynika to z regulacji ustawy o udzielaniu usług prawnych³³ (Rechtsdienstleistungsgesetz, dalej: RDG), zgodnie z którą dla udzielania jakichkolwiek porad prawnych wymagane jest osobne zezwolenie. Tym samym mediator może proponować rozwiązania prawne, o ile dotyczą one marginalnego obszaru w stosunku do całej mediacji³⁴. Jeśli mediator np. pomaga w sporządzeniu na piśmie ustaleń opracowanych przez strony jako protokolant, nie stanowi to usługi prawnej³⁵. Natomiast jeśli mediator ingeruje w rozmowy uczestników, proponując konkretne rozwiązania prawne, to taka działalność jest usługą prawną i nie jest już całkowicie zwolniona z wymogu posiadania zezwolenia zgodnie z par. 2 ust. 3 pkt 4 RDG^{36, 37}.

Orzecznictwo prezentuje bardzo rygorystyczne stanowisko w zakresie doradztwa prawnego świadczonego przez mediatora³⁸. Mediator będący jednocześnie adwokatem ponosi odpowiedzialność za sporządzenie porozumienia ugodowego pomiędzy stronami zgodnie z zasadami odpowiedzialności właściwymi dla adwokata, nawet jeśli prowadzi mediację wyłącznie jako mediator. W wyroku Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) wskazano, że mediator nie przekazał stronom informacji o braku danych dotyczących rozliczeń majątkowych po rozwodzie, co skutkowało nieprawidłową oceną warunków ugody przez jedną ze stron i odpowiedzialnością mediatora za poniesioną przez tę stronę szkodę. Orzecznictwo to spotkało się częściowo z krytyką ze strony literatury, przede wszystkim ze względu na to, że mediatorowi zostały narzucone dodatkowe zobowiązania, jak odpowiedzialność za zrównoważone postanowienia ugody³⁹.

³³ Ustawa o usługach prawnych z dnia 12 grudnia 2007 r.

³⁴ Por.: par. 5 ust. 1 RDG: Dozwolone są usługi prawne związane z inną działalnością, jeśli stanowią one dodatkową usługę w ramach profilu zawodowego lub działalności. To, czy występuje dodatkowa usługa, ocenia się na podstawie jej treści, zakresu oraz merytorycznego związku z działalnością główną, uwzględniając wiedzę prawniczą, która jest wymagana do wykonywania działalności głównej.

³⁵ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 15.

³⁶ Par. 2 ust. 2 pkt. 4 RDG w tłumaczeniu na polski: Usługa prawna nie obejmuje mediacji ani żadnej porównywalnej formy alternatywnego rozwiązywania sporów, o ile działalność ta nie ingeruje w rozmowy uczestników poprzez proponowanie konkretnych rozwiązań prawnych.

³⁷ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 15; M. Henssler, Ch. Deckenbrock, *Das neue Mediationsgesetz: Mediation ist und bleibt Anwaltsache!*, Der Betrieb 2012, s. 160.

³⁸ Wyrok Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 21 września 2017 r. – sygn. IX ZR 34/17, juris.

³⁹ A. Baumann, *Die Haftung des Anwalts in der Mediation: Zur Pflichtenstellung von Anwaltsmediator und Parteianwalt – zugleich Besprechung von BGH Urteil vom 21.9.2017 – IX ZR 34/17*, SchiedsVZ 2018, s. 174; odmiennie: G. Ring, *Haftung eines anwaltlichen Mediators für Pflichtver-*

Poufność postępowania mediacyjnego

Ustawa mediacyjna w paragrafie 4 reguluje poufność postępowania mediacyjnego, przy czym obowiązek nieujawniania informacji otrzymanych w trakcie i w związku z postępowaniem mediacyjnym skierowany jest wyłącznie do mediatora. Mediator ma prawo odmowy zeznań w postępowaniu cywilnym (por. par. 383 ust. 1 pkt 6 ZPO) i okazania dokumentów przedstawionych mu podczas mediacji (par. 142 ust. 2 zd. 1 ZPO).

W odróżnieniu od polskiej regulacji w art. 183⁴ k.p.c. strony w niemieckim postępowaniu mediacyjnym nie są objęte obowiązkiem poufności⁴⁰. Tym samym strona postępowania mediacyjnego może być zobligowana do ujawnienia np. wysokości sumy ugody, która została zawarta w trakcie mediacji, na podstawie prawa prasowego⁴¹. Podobnie nie ma przewidzianego ustawowego wyłączenia dopuszczalności dowodu z dokumentów czy informacji udostępnionych przez strony podczas postępowania mediacyjnego⁴². Strony mogą jednak zawrzeć umowę dotyczącą zasad postępowania mediacyjnego i uwzględnić tam regulację dotyczącą zobowiązania stron do utrzymania informacji ujawnionych w trakcie mediacji w tajemnicy. Umownie ukonstytuowana poufność postępowania mediacyjnego daje jednak jedynie ograniczoną ochronę stronom. W postępowaniu karnym, administracyjnym czy ze względu na szczególnie interes strony umowne ograniczenia jawności nie znajdują zastosowania⁴³.

Regulacja ta spotkała się w literaturze częściowo z krytyką, gdyż brak objęcia obowiązkiem poufności również stron postępowania może prowadzić do ograniczenia gotowości stron do przedstawiania dokumentów lub uznania pewnych faktów za bezsporne, co w rezultacie może utrudnić dojście stron do porozumienia⁴⁴. Warto jednak zwrócić uwagę na pozytywne aspekty niemieckiej regulacji dotyczącej poufności. Przepisy te chronią strony przed wykorzystywaniem mediacji w złej

letzungen im Zusammenhang mit der Erarbeitung einer einverständlichen Ehescheidungsfolgenvereinbarung, DStR 2018, 45.

⁴⁰ B. Ulrici, *op.cit.*, Anhang I zu par. 278a nb. 45; wyrok Sądu Administracyjnego (Verwaltungsgericht) w Minden z dnia 17 lutego 2017 r. – sygn. 2 K 608/15, BeckRS 2017, 102924, nb 20.

⁴¹ Wyrok Sądu Administracyjnego (Verwaltungsgericht) w Minden z dnia 17 lutego 2017 r. – sygn. 2 K 608/15, BeckRS 2017, 102924.

⁴² Por. Stanowisko Niemieckiego Związku Adwokatów do projektu ustawy mediacyjnej z września 2010 r., s. 6; dalej: Stanowisko NZA.

⁴³ R. Greger [w:] R. Greger, H. Unberath, F. Steffek, *Recht der alternativen Konfliktlösung*, Monachium 2016, par. 4 nb. 69.

⁴⁴ G. Wagner, *Der Referentenentwurf eines Mediationsgesetzes*, ZKM 2010, s. 174 i n.; H. Eidenmüller, M. Prause, *Die europäische Mediationsrichtlinie – Perspektiven für eine gesetzliche Regelung der Mediation in Deutschland*, NJW 2008, s. 2740 i n.; F. Hofmann, *Vertraulichkeit in der Mediation – Möglichkeiten und Grenzen vertraglicher Beweisverwertungsverbote*, SchiedsVZ 2011, s. 148 i n.

wierze, ograniczając możliwość eliminowania z późniejszych postępowań sądowych informacji i dokumentów niewygodnych dla danej strony. Strony powinny być świadome obu wymiarów poufności mediacji i już na etapie zawierania umowy mediacyjnej zdecydować, którą ścieżkę przyjąć.

Ustawa mediacyjna zawiera wyłączenia spod zasady poufności postępowania mediacyjnego. Mediator może rozporządzać informacjami o treści osiągniętej w toku mediacji, jeżeli są niezbędne do jej realizacji lub egzekwowania; ujawnienie jest wymagane z powodów nadrzędnych związanych z porządkiem publicznym (*ordre public*), zwłaszcza w celu uniknięcia zagrożenia dobra dziecka lub poważnego naruszenia fizycznej czy psychicznej integralności osoby, bądź jeśli dotyczy faktów, które są oczywiste lub ze względu na swoje znaczenie nie wymagają tajności.

W szczególności dość ogólne sformułowanie zwolnienia z tajemnicy mediacji z powodów nadrzędnych budzi wątpliwości. Literatura wskazuje, że jedynie takie okoliczności, które są podstawą poważnych naruszeń *ordre public* mogą uzasadniać złamanie tajemnicy mediacji. Dodatkowo takie naruszenie musi mieć charakter absolutny, co oznacza, że nie może być uniknięte poprzez inne działania, takie jak wskazywanie na dostępne wsparcie⁴⁵.

Kwalifikacje mediatora

W piątym paragrafie ustawy mediacyjnej znajduje się regulacja dotycząca kwalifikacji mediatorów i uprawnień do korzystania z zawodowego tytułu kwalifikowanego mediatora (*Zertifizierter Mediator*). Polskiej regulacji prawnej brakuje podobnego przepisu prawnego. Ustawa mediacyjna określa, że to mediator odpowiada za zapewnienie poprzez odpowiednie wykształcenie oraz regularne szkolenie, że posiada wiedzę teoretyczną oraz praktyczne doświadczenie, które umożliwiają mu kompetentne prowadzenie stron przez proces mediacji. Odpowiednie wykształcenie powinno obejmować w szczególności: wiedzę o podstawach mediacji oraz jej przebiegu i warunkach ramowych; technikę negocjacji i komunikacji; umiejętność radzenia sobie z konfliktami; wiedzę o prawie mediacji oraz rolę prawa w mediacji; a także praktyczne ćwiczenia, odgrywanie ról i superwizję.

Mimo regulacji kwalifikacji, których posiadanie jest oczekiwane od mediatora, nie ma żadnych przepisów prawnych, które by pozwalały na rewidowanie posiadania tych kwalifikacji przez mediatorów. Ustawa mediacyjna zawiera jedynie obowiązek mediatora do przedstawienia swoich kwalifikacji stronom (par. 3 ust. 5).

⁴⁵ R. Greger [w:] R. Greger, H. Unberath, F. Steffek, *Recht...*, par. 2 nb 15; N. Goltermann [w:] J. Klowait, U. Gläßer, *Mediationsgesetz*, Baden-Baden 2025, par. 4 nb. 40.

Umowa o mediację i klauzula mediacyjna

W odróżnieniu od polskiej regulacji prawnej (art. 183¹ k.p.c.) nie ma w niemieckiej ustawie mediacyjnej specjalnych przepisów dotyczących umowy o mediację ani sposobu i skutków zawarcia klauzuli mediacyjnej w umowie. W wyniku braku specjalnych regulacji umowa o mediację z mediatorem jest kwalifikowana jako umowa o świadczenie usług w rozumieniu par. 611 BGB, chyba że mediacja świadczona jest nieodpłatnie⁴⁶. W takim przypadku jest to umowa zlecenia w rozumieniu art. 662 BGB. Za taką kwalifikacją przemawia brak zobowiązania mediatora do doprowadzenia stron do zawarcia ugody. Tym samym przepisy dotyczące umowy o dzieło nie mają tutaj zastosowania.

Klauzula mediacyjna, tj. porozumienie między stronami co do przeprowadzenia mediacji, jest rozumiana jako umowa materialno-prawna z elementami procesowymi, która tworzy specyficzny stosunek obligacyjny zgodnie z par. 311 ust. 1 BGB, skierowanym na rozpoczęcie i wspieranie postępowania mediacyjnego⁴⁷. Co do skutków zawarcia klauzul mediacyjnych w umowach można powiedzieć, że orzecznictwo sądów ustabilizowało się i obecnie zawarcie takiej klauzuli powoduje oddalenie pozwu, jeżeli strona złożyła pozew bez uprzedniej próby przeprowadzenia mediacji⁴⁸. Wyjątek od tej reguły stanowią jedynie klauzule mediacyjne, zawarte w ogólnych warunkach umownych, jeżeli stronami umowy jest przedsiębiorca i konsument (par. 309 nr 14 BGB)⁴⁹. Tutaj klauzula mediacyjna nie uzależnia wniesienia pozwu od przeprowadzenia mediacji.

Wykonalność ugód mediacyjnych

W odróżnieniu od polskiej regulacji prawnej (art. 183¹³ k.p.c.) nie ma w Niemczech możliwości nadania klauzuli wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem. Co prawda znajdowała się jeszcze w projekcie ustawy regulacja co do wprowadzenia do kodeksu procedury cywilnej par. 796d ZPO, który dawał możliwość nadania klauzuli wykonalności ugodzie zawartej przed mediatorem przez sąd rejonowy lub przez notariusza⁵⁰. Propozycja ta spotkała się jednak w środowisku

⁴⁶ R. Greger [w:] R. Greger, H. Unberath, F. Steffek, *Recht...*, par. 2 nb. 36; A. Baumann, *op.cit.*, s. 174.

⁴⁷ R. Greger [w:] R. Greger, H. Unberath, F. Steffek, *Recht...*, par. 1 nb. 143.

⁴⁸ Wyrok Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 23 listopada 2004 r. – sygn. VI ZR 336/03, BeckRS 2004, 12784; postanowienie Sądu Apelacyjnego (OLG) w Bamberg z dnia 8 lutego 2022 r. – sygn. 6 U 98/21, BeckRS 2022, 32643.

⁴⁹ Por.: J. Becker [w:] W. Hau, R. Poseck, *BeckOK BGB*, stan prawny: 1.05.2024, par. 309 nb. 15 i n.

⁵⁰ Projekt ustawy mediacyjnej.

prawniczym częściowo z krytyką⁵¹. Na przykład Krajowa Izba Adwokacka widziała w przewidzianej regulacji prawnej poważne zagrożenie dla interesów konsumentów⁵². Przede wszystkim brak prawniczego wykształcenia mediatorów i tym samym umiejętności do oceny prawnej ugody mediacyjnej oraz brak obowiązkowego ubezpieczenia od odpowiedzialności cywilnej wzbudzały wątpliwości Krajowej Izby Adwokackiej⁵³. Inni autorzy⁵⁴ widzieli w tej regulacji możliwość wzmocnienia chęci stron do zawarcia ugód w ramach postępowania mediacyjnego i tym samym zwiększenia popularności tej formy rozwiązywania konfliktów. Nie podzielali oni obaw krytyków tej regulacji, ponieważ to obie strony musiałyby wnieść o nadanie ugodzie klauzuli wykonalności, co wystarczająco miało chronić interesy obu stron⁵⁵.

Na wniosek komisji prawnej regulacja ta została wykreślona z projektu ustawy⁵⁶. Jako uzasadnienie zostało podane, że strony mogą skorzystać z takich samych regulacji, które dotyczą zwykłej ugody, np. ze sporządzenia ugody przed notariuszem⁵⁷. Jednak taka forma ugody wiąże się z wysokimi kosztami, które przeczą idei mediacji jako taniemu i szybkiemu sposobowi rozwiązania sporu⁵⁸. *De lege ferenda* nie ma planów na wprowadzenie przepisów dotyczących uproszczonej egzekucji ugód mediacyjnych⁵⁹. Tym samym proces mediacji kończy się jedynie podpisaniem ugody w znaczeniu par. 779 BGB.

Koszty postępowania mediacyjnego

Ustawa mediacyjna nie wprowadziła żadnej regulacji, według której pomoc prawna obejmowałaby również koszty mediacji. W paragrafie 7 ustawy mediacyjnej przewidziana jest co prawda możliwość objęcia mediacji pomocą prawną, ale tylko wtedy, gdy to kraje związkowe prowadzą badania na temat wsparcia finansowego

⁵¹ Stanowisko Krajowej Izby Adwokackiej do projektu ustawy mediacyjnej z października 2010 r., s. 19 i n.; M. Plassmann, *Stanowisko do projektu ustawy mediacyjnej z maja 2011 r.*, s. 5; F. Steffek, *Rechtsvergleichende Erfahrungen für die Regelung der Mediation*, *RabelsZ* 2010, s. 865; R. Greger, *Die Reglementierung der Selbstregulierung – Zum Referentenentwurf eines Mediationsgesetzes*, *ZRP* 2010, s. 210; odmiennie: G. Wagner, *op.cit.*, s. 175; H. Eidenmüller, M. Prause, *op.cit.*, s. 2742.

⁵² Stanowisko Krajowej Izby Adwokackiej do projektu ustawy mediacyjnej z października 2010 r., s. 19 i n.; odmiennie: Stanowisko Okrągłego Stołu Mediacji i Rozwiązywania sporów niemieckiej gospodarki, s. 7.

⁵³ Stanowisko Krajowej Izby Adwokackiej, s. 20.

⁵⁴ G. Wagner, *op.cit.*, s. 175; H. Eidenmüller, M. Prause, *op.cit.*, s. 2742.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Raport komisji prawnej, s. 10; podobnie: H. Eidenmüller, M. Prause, *op.cit.*, s. 2742.

⁵⁷ Raport komisji prawnej, s. 21.

⁵⁸ Por.: F. Steffek, *op.cit.*, s. 548 i n.

⁵⁹ Raport rządu federalnego na temat wpływu ustawy mediacyjnej na rozwój mediacji w Niemczech oraz sytuacji w zakresie kształcenia i doskonalenia mediatorów, lipiec 2017, s. 6, 181 i n., 184.

mediacji. Udzielana pomoc prawna w ramach prowadzonych badań obejmuje tylko mediację, która jest prowadzona w ramach postępowania sądowego⁶⁰. Brak objęcia postępowania mediacyjnego pomocą prawną był krytykowany w literaturze⁶¹. Krytyka ta nie wpłynęła jednak na zmianę zdania ustawodawcy.

Co do kosztów sądowych ustawa mediacyjna wprowadziła dodatkowo par. 69b ustawy o kosztach sądowych⁶², w którym zostało przewidziane upoważnienie dla krajów związkowych do wydania rozporządzeń, które pozwalałyby na zwolnienie od lub na redukcję kosztów sądowych, w przypadku cofnięcia pozwu w następstwie zawarcia ugody przed mediatorem. Dla postępowań przed sądami powszechnymi w sprawach cywilnych i gospodarczych żaden kraj związkowy nie wprowadził takich regulacji. Nie ma tym samym regulacji w niemieckim systemie prawnym, które stanowiłyby finansową motywację dla stron do zakończenia postępowania sądowego w ramach mediacji⁶³.

W odróżnieniu od polskiej regulacji mediacji nie ma w Niemczech rozporządzenia, które by regulowało wysokość stawek dla mediatorów. Strony i mediator mają w tym aspekcie swobodę kontraktową.

Zawieszenie biegu przedawnienia

W niemieckiej regulacji prawnej nie ma osobnej regulacji dotyczącej przerwania lub zawieszenia biegu przedawnienia w trakcie prowadzonych mediacji, w odróżnieniu od art. 121 pkt 5 k.c. Brak szczególnej regulacji uwarunkowany był tym, że BGB reguluje zawieszenie biegu terminów przedawnienia w trakcie prowadzonych negocjacji⁶⁴. Zgodnie z par. 203 BGB jeśli między dłużnikiem a wierzycielem toczą się negocjacje dotyczące roszczenia lub okoliczności uzasadniających, to roszczenie, bieg przedawnienia jest wstrzymany, aż jedna ze stron odmówi kontynuowania negocjacji.

Krytykowany jest jednak brak wyraźnego określenia, w którym momencie następuje zawieszenie biegu przedawnienia⁶⁵. Na przykład czy wystarczające jest

⁶⁰ Raport rządu federalnego na temat wpływu ustawy mediacyjnej na rozwój mediacji w Niemczech oraz sytuacji w zakresie kształcenia i doskonalenia mediatorów, lipiec 2017, s. 164 i n.

⁶¹ R. Greger, *Die Reglementierung...*, s. 2013; M. Plassmann, *op.cit.*, s. 9; R. Proksch, *Reform des familienrechtlichen Verfahrens durch das FamFG – Möglichkeiten für Mediation*, ZKM 2010, s. 42 i n.

⁶² Ustawa o kosztach sądowych z dnia 27 lutego 2014 r.

⁶³ Por. art. 79 ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych z dnia 28 lipca 2015 r. (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1228).

⁶⁴ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 11.

⁶⁵ Stanowisko Okrągłego Stołu Mediacji i Rozwiązywania sporów niemieckiej gospodarki, s. 6; H. Grothe [w:] C. Schubert, *Münchener Kommentar zum BGB*, Monachium 2025, par. 203 nb. 8.

już prowadzenie negocjacji dotyczących podjęcia mediacji, czy dopiero wezwanie na mediację zawiesza bieg przedawnienia.

3. REGULACJA MEDIACJI SĄDOWEJ W NIEMIECKIM KODEKSIE POSTĘPOWANIA CYWILNEGO

Z ustawą mediacyjną zostały wprowadzone zmiany w kodeksie postępowania cywilnego. Między innymi zostały wprowadzone par. 278a ZPO, który reguluje mediację toczącą się w ramach procesu sądowego, oraz par. 278 ust. 5 ZPO, który reguluje postępowanie pojednawcze przed sędzią polubownym.

Mediacja w trackie procesu sądowego

Zgodnie z par. 278a ust. 1 ZPO sąd może jedynie zaproponować stronom mediację lub inną procedurę pozasądowego rozwiązywania konfliktów. Jeżeli strony zdecydują się na przeprowadzenie mediacji lub innej procedury pozasądowego rozwiązywania konfliktów, sąd zarządza zgodnie z par. 278a ust. 2 ZPO zawieszenie postępowania. Sędzia nie jest jednak upoważniony do przekazania sprawy do mediacji w postaci postanowienia, jak ma to miejsce w ramach polskiej procedury cywilnej (por. art. 183⁸ k.p.c). W ramach niemieckiego systemu prawnego to strony podejmują inicjatywę co do wszczęcia postępowania mediacyjnego i wyboru mediatora. Pozycja sądu jest bierna i ogranicza się do zarządzenia zawieszenia postępowania na odpowiedni wniosek stron. Jeżeli strony nie podejmą odpowiednich działań, postępowanie sądowe będzie kontynuowane, nawet jeśli sąd posiada informację o prowadzeniu mediacji przez strony.

Postępowanie pojednawcze przed sędzią polubownym

Ponadto ustawa mediacyjna wprowadziła zmiany w par. 278 ZPO. Między innymi został wprowadzony par. 278 ust. 5 ZPO, który reguluje osobne postępowanie pojednawcze. Zgodnie z regulacją par. 278 ust. 5 ZPO sąd może skierować strony na posiedzenie pojednawcze oraz na dalsze próby pojednawcze do wyznaczonego w tym celu i nieuprawnionego do wydawania orzeczeń sędziego (sędzia polubowny).

Sędzia polubowny nie jest mediatorem i nie stosuje się do niego regulacji ustawy mediacyjnej⁶⁶. Jest on sędzią zawodowym, który oprócz czynności orzekających, oddelegowany jest na podstawie planu organizacyjnego danego sądu do prowadzenia postępowań pojednawczych. Jako sędzia zawodowy korzysta on

⁶⁶ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 20; H. Prütting [w:] W. Krüger, Th. Raucher, *Münchener Kommentar zur ZPO*, Monachium 2025, par. 278 nb. 35.

z przywileju niezależności sędziowskiej⁶⁷. Związany jest on zasadą prawa do sądu i tym samym może on udzielać wskazówek prawnych, składać propozycje ugody oraz sporządzić ugodę procesową, która jest tytułem egzekucyjnym⁶⁸.

Wprowadzenie do niemieckiego porządku prawnego sędziego polubownego było i jest krytykowane w literaturze fachowej⁶⁹. Podnosi się przede wszystkim wymieszanie konstytucyjnej pozycji sędziów jako organu orzeczniczego z mediacją, w której to strony samodzielnie decydują o jej przebiegu i zakończeniu. Dodatkowo postępowanie polubowne, które jest tańsze i może zakończyć się tytułem egzekucyjnym, konkuruje z mediacją, która nie ma tego typu zalet⁷⁰. Niezrozumiałe jest zatem, w jaki sposób postępowanie przed sędzią polubownym, który nie musi posiadać żadnych kwalifikacji do przeprowadzania mediacji, ma przyczynić się do propagowania mediacji w Niemczech.

Według uzasadnienia raportu komisji prawnej⁷¹, która skreśliła z projektu ustawy regulacje dotyczące mediacji wewnątrzsądowej prowadzonej przez wyszkolonego mediatora, przeniesienie mediacji wewnątrzsądowej na rozszerzony koncept sędziego polubownego ma prowadzić do wyraźnego prawnego rozgraniczenia między sądowym rozstrzygnięciem sporów a mediacją. Podczas gdy mediator powinien unikać wszelkiej oceny prawnej i nie powinien proponować żadnych rozwiązań, sędzia polubowny może dokonywać ocen prawnych oraz proponować stronom rozwiązania konfliktu. W przeciwieństwie do mediatora sędzia polubowny może również, bez zgody stron, zapoznawać się z aktami sprawy.

Sąd rozpatrujący sprawę sam decyduje o tym, czy przesłać daną sprawę do sędziego polubownego. Przysługuje mu w tym zakresie tzw. luz decyzyjny. Przekazanie sprawy następuje w formie postanowienia, którego adresatem są strony postępowania. Nie jest ono zaskarżalne. Tym samym strony nie mają bezpośredniego wpływu na decyzję sądu orzekającego. Przy decyzji o przekazaniu sprawy do sędziego polubownego sąd orzekający powinien co prawda uwzględnić gotowość stron do podjęcia rozmów ugodowych, dając im możliwość ustosunkowania się do tego aspektu⁷². Brak wyrażenia zgody na przekazanie sprawy do sędziego polubownego przez strony nie prowadzi jednak do wzruszalności postanowienia sądu⁷³. Prawa stron nie są tutaj

⁶⁷ H. Prütting, *op.cit.*, par. 278 nb. 33.

⁶⁸ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 20; H. Prütting, *op.cit.*, par. 278 nb. 35.

⁶⁹ Stanowisko Niemieckiego Związku Adwokatów, s. 11 i n.; Stanowisko Krajowej Izby Adwokackiej do projektu ustawy mediacyjnej z października 2010 r., s. 6.

⁷⁰ Stanowisko Krajowej Izby Adwokackiej do projektu ustawy mediacyjnej z października 2010 r., s. 6.

⁷¹ Raport komisji prawnej, s. 17.

⁷² Raport komisji prawnej, s. 21; R. Greger [w:] R. Greger, H. Unberath, F. Steffek, *Recht...*, rozdział E nb. 113.

⁷³ Postanowienie Okręgowego Sądu Socjalnego dla Hesji (LSG Hessen) z dnia 30 maja 2015 r. – sygn. L 6 AS 132/14, juris; postanowienie Bawarskiego Okręgowego Sądu Socjalnego (LSG Bayern) z dnia 5 września 2016 r. – sygn. L 2 P 30/16 B, BeckRS 2016, 73051; Ch. Thole [w:] R. Bork, H. Roth,

naruszone, gdyż strony mogą w każdej chwili uznać postępowanie polubowne za nieudane i przejść do postępowania spornego⁷⁴. Strony nie mają również wpływu na wybór osoby sędziego polubownego⁷⁵. Sprawa jest przydzielana do sędziego polubownego według planu organizacyjnego sądu. Sędzia polubowny nie jest związany postanowieniem sądu orzekającego. Może on, jeżeli uzna to za uzasadnione, odmówić przyjęcia sprawy⁷⁶.

Postępowanie przed sędzią polubownym jest traktowane jako integralna część postępowania sądowego, w wyniku czego główne postępowanie przed sądem orzekającym nie jest zawieszane na czas postępowania pojednawczego. Choć postępowania polubowne w odróżnieniu od rozpraw sądowych są niejawne⁷⁷, to jednak sędzia polubowny nie jest zobowiązany do zachowania poufności w rozumieniu par. 4 ustawy mediacyjnej, lecz tylko w zakresie, w jakim sędziowie podlegają obowiązkowi zachowania poufności w ramach postępowań sądowych⁷⁸. Dlatego sędzia polubowny ma prawo do odmowy zeznań, musi jednak poinformować odpowiednie organy, gdy np. dowie się od stron o popełnieniu przez nie przestępstwa⁷⁹. Strony nie są zobowiązane do poufności. Tutaj, podobnie jak w postępowaniu przed zawodowym mediatorem, konieczne jest zawarcie umowy o zachowaniu poufności⁸⁰. Ze względu na brak zastosowania ustawy mediacyjnej i tamtejszej regulacji poufności postępowania mediacyjnego postuluje się objęcie taką umową również sędziego polubownego⁸¹.

Sporne jest w literaturze, czy przed sędzią polubownym obowiązuje przymus adwokacki, o ile postępowanie nie toczy się przed sądem rejonowym. Autorka przychyliła się ku zdaniu literatury, które neguje przymus adwokacji⁸². Swobodna dyskusja stron postępowania bez ich pełnomocników może sprzyjać zawarciu porozumienia między nimi.

Postępowanie polubowne rozpoczyna się wyznaczeniem przez sędziego polubownego terminu posiedzenia polubownego, na które sędzia polubowny może

Stein/Jonas *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, Monachium 2018, par. 278 nb. 66; R. Greger [w:] R. Zöller, *Zivilprozessordnung*, Kolonia 2023, par. 278 nb. 27.

⁷⁴ Por. Ch. Thole, *op.cit.*, par. 278 nb. 66.

⁷⁵ M. Anders [w:] M. Anders, B. Gehle, *ZPO*, Monchium 2025, par. 278 nb. 42.

⁷⁶ R. Greger [w:] R. Zöller, *Zivilprozessordnung*..., par. 278 nb. 28; H. Prütting, *op.cit.*, par. 278 nb. 37.

⁷⁷ H. Prütting, *op.cit.*, par. 278 nb. 51.

⁷⁸ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 20.

⁷⁹ K. Bacher [w:] V. Vorwerk, Ch. Wolf, *BeckOK ZPO*, stan prawny: 1.03.2025, par. 278 nb. 26.

⁸⁰ M. Anders, *op.cit.*, par. 278 nb. 39, 52.

⁸¹ M. Anders, *op.cit.*, par. 278 nb. 52.

⁸² Podobnie: H. Prütting, *op.cit.*, par. 278 nb. 39; K. Bacher, *op.cit.*, par. 278 nb. 30; Ch. Thole, *op.cit.*, par. 278 nb. 71; R. Greger [w:] R. Zöller, *Zivilprozessordnung*..., rozdział E nb. 168; odmiennie M. Anders, *op.cit.*, par. 278 nb. 51.

zarządzić osobiste stawiennictwo stron⁸³. Odmienne do postępowania przed sądem orzekającym stawiennictwo stron na posiedzeniu polubownym nie jest obowiązkowe, gdyż nie może być egzekwowane karą porządkową⁸⁴. Sędzia polubowny może wykorzystywać różne metody alternatywnego rozwiązywania sporów, w szczególności mediację. Biorąc pod uwagę, że sędzia polubowny jest sędzią ustawowym, a postępowanie polubowne jest częścią postępowania sądowego, przyjmuje się w literaturze, że sędziemu polubownemu nie wolno prowadzić indywidualnych rozmów ze stronami, przy czym kwestia ta nadal budzi kontrowersje wśród autorów rozpraw⁸⁵.

Postępowanie przed sędzią polubownym kończy się, gdy ten przekazuje sprawę z powrotem do sądu orzekającego. Przekazanie sprawy do sądu orzekającego jest konieczne zarówno, gdy doszło do ugodowego rozwiązania sporu, jak i gdy nie ma już perspektyw na osiągnięcie ugodowego rozwiązania konfliktu⁸⁶. Protokół z postępowania polubownego sporządzany jest jedynie na wspólny wniosek stron (par. 159 ust. 2 zd. 2 ZPO). Przeprowadzenie postępowania polubownego nie ma wpływu na wysokość kosztów sądowych. Za uczestnictwo w posiedzeniu polubownym nie przysługuje pełnomocnikom dodatkowe wynagrodzenie.

II. STATYSTYKI I RAPORT MINISTERSTWA SPRAWIEDLIWOŚCI Z 2017 ROKU

1. Statystyki

Od 2014 roku Federalny Urząd Statystyczny rejestruje liczbę przeprowadzonych postępowań przed sędzią polubownym. Te postępowania mieszczą się z reguły (w zależności od rodzaju sądu) w niskich jednocyfrowych wartościach procentowych, a nawet w zakresie promili⁸⁷. W niniejszej rozprawie autorka wybrała lata 2021 i 2024 w celu przedstawienia tendencji dotyczących postępowań rozstrzygniętych przed sędzią polubownym.

⁸³ Projekt ustawy mediacyjnej, s. 20; R. Greger [w:] R. Zöller, *Zivilprozessordnung*..., par 278 nb. 28; Ch. Thole, *op.cit.*, par. 278 nb. 74.

⁸⁴ R. Greger [w:] R. Zöller, *Zivilprozessordnung*..., par. 278 nb. 28; R. Greger [w:] R. Greger, H. Unberath, F. Steffek, *Recht*..., rozdział E nb. 139.

⁸⁵ H. Prütting, *op.cit.*, par. 278 nb. 37; odmiennie: R. Greger [w:] R. Zöller, *Zivilprozessordnung*..., par 278 nb. 28a; J. Francken, *Erste Praxiserfahrungen mit dem nicht entscheidungsbefugten Güterichter gemäß § 54 VI ArbGG*, NZA 2015, s. 643.

⁸⁶ K. Bacher, *op.cit.*, par. 278 nb. 33.

⁸⁷ Raport rządu federalnego na temat wpływu ustawy mediacyjnej na rozwój mediacji w Niemczech oraz sytuacji w zakresie kształcenia i doskonalenia mediatorów, lipiec 2017, s. 5.

W 2021 roku⁸⁸ przed sądami rejonowymi prowadzono 1 166 910 postępowań cywilnych, z czego w tym samym roku zakończono łącznie 798 529 spraw. Spośród 115 770 postępowań zakończonych ugodą 1657 spraw przekazano do rozpatrzenia przez sędziego polubownego, co stanowi 1,4% postępowań zakończonych ugodą oraz 0,2% wszystkich spraw zakończonych w 2021 roku. Łącznie przekazano do rozpoznania przez sądy polubowne 5125 spraw zakończonych w 2021 roku (0,64% zakończonych spraw), z czego 2897 zakończyło się polubownie w całości lub częściowo (56,53% przekazanych spraw).

W 2024 roku⁸⁹ przed sądami rejonowymi rozpoznano 1 194 386 spraw cywilnych, co stanowi niewielki wzrost w porównaniu z 2021 rokiem. Spośród tych postępowań zakończono ogółem 801 351 spraw. W grupie 97 959 postępowań zakończonych ugodą 1784 spraw przekazano do rozpatrzenia przez sąd polubowny, co stanowi 1,82% wszystkich postępowań zakończonych ugodą oraz 0,22% wszystkich zakończonych postępowań w 2024 roku. Łącznie w 2024 roku przekazano 4842 sprawy do rozpoznania przez sądy polubowne (0,6% zakończonych spraw), z czego w całości lub w części polubownie zakończono 2415 spraw, co stanowi 49,87% przekazanych przypadków.

W 2021 roku⁹⁰ przed sądami okręgowymi w pierwszej instancji rozpoznano łącznie 693 116 postępowań, z czego 340 741 zostało zakończonych w tym okresie. Spośród zakończonych spraw 6345 (co stanowi 1,86%) zostało skierowanych do sędziego polubownego. Wśród 340 741 zakończonych postępowań 78 179 spraw zakończyło się ugodą, a w przypadku 2468 z nich (3,16%) sprawy skierowano do sędziego polubownego. Z ogólnej liczby 6345 spraw rozpatrywanych przez sędziego polubownego 2996 zakończyło się w całości lub częściowo w postępowaniu polubownym, co stanowi 47,22%.

Dla porównania w 2024 roku⁹¹ toczyły się przed sądami okręgowymi w pierwszej instancji 642 134 postępowania, z czego 320 847 postępowań zostało w 2024 roku zakończonych, z czego 6701 spraw zostało skierowanych do rozpatrzenia przez sędziego polubownego. Z 320 847 postępowań zakończonych w 2024 roku 76 107 postępowań zakończyło się ugodą, z czego 2740 (3,6%) spraw zostało skierowanych do sędziego polubownego. Z 6701 spraw skierowanych do rozpatrzenia przez sędziego polubownego 3447 spraw zakończyło się w całości lub częściowo w postępowaniu polubownym (51,44%).

⁸⁸ Federalny Urząd Statystyczny, Raport Seria 10 Rząd 2.1, Wymiar sprawiedliwości, Sądownictwo cywilne, z dnia 5 sierpnia 2022 r.

⁸⁹ Federalny Urząd Statystyczny, https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/_inhalt.html#_9gcyakejl [dostęp: 8.10.2025].

⁹⁰ Federalny Urząd Statystyczny, Raport Seria 10 Rząd 2.1, Wymiar sprawiedliwości, Sądownictwo cywilne, z dnia 5 sierpnia 2022 r.

⁹¹ Federalny Urząd Statystyczny, https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/_inhalt.html#_9gcyakejl [dostęp: 8.10.2025].

Statystyki wskazują, że jedynie niewielka liczba spraw zostaje skierowana do rozpoznania przez sędziego polubownego. W przypadkach gdy postępowanie znajduje się już pod rozstrzygnięciem sędziego polubownego, istnieje stosunkowo wysokie prawdopodobieństwo zawarcia ugody. Dane statystyczne potwierdzają utrzymującą się stabilność tego trendu, przy minimalnych wahaniami wartości procentowych oraz liczbowych.

W kwestii rozpoznawalności i skuteczności mediacji firma Statista GmbH⁹² przeprowadziła w dniach 1–11 listopada 2020 roku badanie ankietowe na próbie 1286 respondentów dotyczące popularności mediacji w społeczeństwie niemieckim. Zgodnie z wynikami ankiety⁹³ 86% osób powyżej 16. roku życia słyszało o mediacji, a 56% badanych uważa, że dzięki mediacji można rozwiązać wiele sporów prawnych. Mediacja jest zatem przynajmniej z nazwy znana niemieckiemu społeczeństwu. Zaskakuje jednak fakt, że jedynie nieco ponad połowa respondentów dostrzega w niej możliwość rozwiązania sporów, podczas gdy aż 44% uznaje, że nie jest to dobra metoda rozwiązywania konfliktów. Za obszary, w których mediacja sprawdza się najlepiej, ankietowani uznali spory sąsiedzkie (87% odpowiedzi), następnie spory o władzę rodzicielską nad dziećmi (60%), a w znacznie mniejszym stopniu spory dotyczące państwowych inwestycji budowlanych (17%). Można z tego wnioskować, że mediacja wydaje się tym bardziej adekwatna, im bardziej w centrum konfliktu znajduje się relacja między ludźmi.

2. Raport Ministerstwa Sprawiedliwości z 2017 roku

Raport o stanie mediacji został przygotowany przez Ministerstwo Sprawiedliwości i Ochrony Konsumentów i jest dostępny na stronie internetowej tego ministerstwa⁹⁴. Zgodnie z par. 8 ustawy mediacyjnej rząd federalny był zobowiązany do 26 lipca 2017 roku przygotować raport o wpływie ustawy mediacyjnej na rozwój mediacji w Niemczech i o sytuacji kształcenia mediatorów.

W ramach przygotowywania raportu została przeprowadzona ogólnokrajowa ankieta wśród mediatorów, która obejmowała ponad 1000 respondentów⁹⁵. Ankieta wykazała, że rynek mediacji, tj. liczba przeprowadzonych postępowań mediacyjnych, stagnuje. Mediatorzy, którzy wzięli udział w badaniu, przeprowadzili w 2014 roku ok. 7110 mediacji, w 2015 roku ok. 8285, a w 2016 roku ok. 7405. Oznacza to, że w 2016 roku każdy mediator przeprowadził ok. ośmiu mediacji.

⁹² Statystyki firmy Statista GmbH, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/167531/umfrage/bekanntheit-von-mediation-in-deutschland/> [dostęp: 9.10.2025].

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, https://www.bmfv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/2017_Mediationsgesetz_Evaluationsbericht.html [dostęp: 8.10.2025].

⁹⁵ Raport rządu federalnego na temat wpływu ustawy mediacyjnej na rozwój mediacji w Niemczech oraz sytuacji w zakresie kształcenia i doskonalenia mediatorów, lipiec 2017, s. 5.

Ankiety ukazały również, że postępowania mediacyjne koncentrują się jedynie u nielicznych mediatorów. W 2016 roku ponad dwie trzecie (67%) respondentów przeprowadziło mniej niż pięć lub w ogóle żadnych mediacji (z czego 13% nie przeprowadziło żadnej); 18% przeprowadziło między 10 a 20 mediacji rocznie, a więcej niż 20 mediacji – tylko 7% respondentów.

W raporcie została dokonana również ocena orzecznictwa i literatury fachowej, przy czym była ona przeprowadzona jedynie w formie analizy dokumentów, a nie jako samodzielna analiza i ocena prawnicza dokonana przez zespół ewaluacyjny. Analiza miała służyć odpowiedzi na następujące pytania⁹⁶:

- Które treści ustawy o mediacji, w ocenie literatury i orzecznictwa, wymagają doprecyzowania i ulepszenia?
- Jakie wątpliwości prawne oraz problemy praktyczne niesie obowiązująca regulacja?
- Jakie kwestie pozostają niewyjaśnione także po wejściu w życie ustawy o mediacji? Jakie pytania pojawiają się po raz pierwszy?

W odpowiedzi na te pytania autorzy raportu doszli do wniosku⁹⁷, że do rozważenia jest: rozszerzenie obowiązku zachowania poufności także dla stron i ich adwokatów; doprecyzowanie, czy wybór mediatora musi obligatoryjnie należeć wyłącznie do stron, czy też podmiot trzeci może wiążąco wskazać osobę mediatora albo mieć prawo do przedstawienia kandydatury, przy czym strony nie byłyby związane propozycją; oraz uregulowanie, że zawarte przed podjęciem próby rozwiązania sporu między stronami porozumienie mediacyjne powoduje wstrzymanie możliwości wnoszenia powództwa na czas trwania mediacji. Autorzy raportu nie widzieli potrzeby zmiany regulacji dotyczących wsparcia finansowego dla postępowań mediacyjnych, mimo że respondenci w ankietach wskazywali ten aspekt jako najlepsze narzędzie do promowania mediacji. Również raport nie widzi potrzeby specjalnej regulacji dotyczącej egzekwowania ugód, przy czym w tym punkcie jest on zgodny ze zadaniem respondentów⁹⁸.

W rezultacie raport nie widzi potrzeby wprowadzania żadnych zmian w dotychczasowej regulacji prawnej mediacji⁹⁹. Ostatnia nowela ustawy mediacyjnej miała miejsce w 2015 roku¹⁰⁰. Zmiany w ustawie mediacyjnej nie są obecnie przewidziane w agendzie rządu Friedricha Merza¹⁰¹.

Raport potwierdza niską popularność mediacji w Niemczech i znikomy wpływ ustawy mediacyjnej na propagowanie i rozpowszechnienie tej formy rozwiązywania

⁹⁶ *Ibidem*, s. 27.

⁹⁷ *Ibidem*, s. 38.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 5.

⁹⁹ *Ibidem*, s. 5.

¹⁰⁰ Art. 135 dziesiątego rozporządzenia dotyczącego dostosowania kompetencji z dnia 31 sierpnia 2015 r. (BGBl. I s. 1474).

¹⁰¹ Por. Umowa koalicyjna, <https://www.koalitionsvertrag2025.de/> [dostęp: 8.10.2025].

konfliktów. Statystyki ukazują natomiast niewielki odsetek spraw oddanych sędziom polubownym do rozpatrzenia, co również ukazuje, że polubowne formy rozwiązywania sporów nie cieszą się dużą popularnością.

WNIOSKI KOŃCOWE

Ustawa mediacyjna wprowadziła do niemieckiego systemu prawnego jednolite zasady dotyczące przebiegu procesu mediacyjnego oraz wyboru, obowiązków i kwalifikacji mediatorów. Ponadto regulacja dotycząca tzw. mediacji sądowej pozwoliła precyzyjnie określić kompetencje sędziego polubownego oraz uporządkować zasady inicjowania i prowadzenia postępowań pojednawczych. Oba te rozwiązania należy ocenić bardzo pozytywnie, ponieważ zwiększają one pewność prawa, a w konsekwencji wzmacniają zaufanie między mediatorami a uczestnikami mediacji.

Niemieckie przepisy o mediacji nie przewidują jednak nadawania klauzuli wykonalności ugom mediacyjnym, przyznawania pomocy prawnej z urzędu ani zwolnienia z całości lub części kosztów sądowych po przeprowadzeniu mediacji, co należy ocenić negatywnie. Raport Ministerstwa Sprawiedliwości i Ochrony Konsumentów nie wskazał potrzeby zmian w tych obszarach, choć – zdaniem autorki – wymagają one uregulowania, aby mediacja mogła stać się rzeczywiście tańszą i szybszą alternatywą dla postępowań sądowych oraz realnie odciążyć sądownictwo w Niemczech.

Regulacja prawna mediacji w Niemczech istotnie różni się od polskiego konceptu mediacji, co szczególnie widać w zakresie mediacji sądowej. W niemieckim systemie prawnym sędzia nie ma możliwości skierowania sprawy do mediacji. Jedynym rozwiązaniem przewidzianym w niemieckim kodeksie postępowania cywilnego jest przekazanie sprawy do rozpatrzenia przez sędziego polubownego. Nie jest on jednak mediatorem, co zostało wyraźnie podkreślone przez niemieckiego ustawodawcę. Wszczęcie mediacji przed zawodowym mediatorem – zarówno przed, jak i w trakcie postępowania sądowego – może nastąpić wyłącznie z inicjatywy stron. Biorąc jednak pod uwagę konfliktowy charakter relacji i trudności komunikacyjne między stronami, które doprowadziły je do postępowania sądowego, samodzielne wszczęcie postępowania mediacyjnego przez strony w czasie już trwającego procesu sądowego, bez dodatkowych korzyści finansowych, takich jak redukcja kosztów sądowych czy ułatwienie egzekucji ugody zawartej przed mediatorem, wydaje się mało prawdopodobne. Statystyki pokazują również, że sądy w niewielkim stopniu korzystają z instytucji postępowania pojednawczego przed sędzią polubownym, choć około połowa spraw kierowanych do takich sędziów kończy się całkowitą lub częściową ugodą. Ze statystyk wynika również, że jedynie nieco połowa respondentów uważa mediację za odpowiednie narzędzie do rozwiązywania konfliktów, co może wpływać na niewielką liczbę mediacji prowadzonych w Niemczech.

Za korzystniejsze rozwiązanie autorka uznaje polską regulację mediacji sądowej, w której sędzia może – za zgodą stron – skierować sprawę do mediacji. Daje to szansę, że strony wezmą udział w mediacji i poznają tę alternatywę dla postępowania sądowego, nawet jeśli ostatecznie nie uda im się dojść do porozumienia i konieczne będzie rozstrzygnięcie sporu przez sąd. Również przewidziane w polskich przepisach zwolnienie z części kosztów procesowych, jeżeli doszło do ugody przed mediatorem, stanowi istotny impuls motywujący strony do rozmowy i wypracowania wspólnego rozwiązania. Z perspektywy autorki polska regulacja sprzyja w większym stopniu niż jej niemiecki odpowiednik popularyzacji mediacji oraz budowaniu świadomości na temat alternatywy dla długotrwałego i kosztownego procesu sądowego.

Na podstawie statystyk i wspomnianego raportu Ministerstwa można stwierdzić, że mediacja nie jest w Niemczech popularną formą rozwiązywania sporów. Ani statystyki, ani raport Ministerstwa nie wskazują jednoznacznych przyczyn dla tego stanu rzeczy. Można jedynie przypuszczać, że brak finansowego wsparcia stron w mediacji, brak ułatwień w nadawaniu wykonalności ugodom zawieranim przed mediatorem, a także brak możliwości kierowania spraw przez sędziego do zawodowego mediatora w toku postępowania sądowego przyczyniają się do niewielkiego zainteresowania mediacją w Niemczech. Dodatkowo postępowanie pojednawcze przed sędzią polubownym jest niepotrzebną konkurencją dla mediacji przed zawodowymi mediatorami. Ze względu na brak obowiązkowego doksztalcania sędziów polubownych w tematyce mediacji nie jest wykluczone, że źle prowadzone postępowania pojednawcze będą dodatkowo zniechęcać strony do już dość mało popularnej mediacji. Do rozważenia dla niemieckiego ustawodawcy jest zatem włączenie zawodowych mediatorów do mediacji sądowej.

BIBLIOGRAFIA

LITERATURA

- Anders M. [w:] M. Anders, B. Gehle, *ZPO*, Monachium 2025.
- Bacher K. [w:] V. Vorwerk, Ch. Wolf, *BeckOK ZPO*, stan prawny: 1.03.2025.
- Baumann A., *Die Haftung des Anwalts in der Mediation: Zur Pflichtenstellung von Anwaltsmediator und Parteianwalt – zugleich Besprechung von BGH Urteil vom 21.9.2017 – IX ZR 34/17*, SchiedsVZ 2018.
- Becker J. [w:] W. Hau, R. Poseck, *BeckOK BGB*, stan prawny: 1.05.2024.
- Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz, https://www.bmjbv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/2017_Mediationsgesetz_Evaluationsbericht.html [dostęp: 8.10.2025].
- Eidenmüller H., Prause M., *Die europäische Mediationsrichtlinie – Perspektiven für eine gesetzliche Regelung der Mediation in Deutschland*, NJW 2008.
- Federalny Urząd Statystyczny, https://www.destatis.de/DE/Themen/Staat/Justiz-Rechtspflege/_inhalt.html#_9gcyakejl [dostęp: 8.10.2025].

- Federalny Urząd Statystyczny, Raport Seria 10 Rząd 2.1, Wymiar sprawiedliwości, Sądownictwo cywilne, z dnia 5 sierpnia 2022 r.
- Francken J., *Erste Praxiserfahrungen mit dem nicht entscheidungsbefugten Güterichter gemäß § 54 VI ArbGG*, NZA 2015.
- Goltermann N. [w:] J. Klowait, U. Gläßer, *Mediationsgesetz*, Baden-Baden 2025.
- Greger R. [w:] R. Greger, H. Unberath, F. Steffek, *Recht der alternativen Konfliktlösung*, Monachium 2016.
- Greger R. [w:] R. Zöller, *Zivilprozessordnung*, Kolonia 2023.
- Greger R., *Die Reglementierung der Selbstregulierung – Zum Referentenentwurf eines Mediationsgesetzes*, ZRP 2010.
- Grothe H. [w:] C. Schubert, *Münchener Kommentar zum BGB*, Monachium 2025.
- Hagel U. [w:] J. Klowait, U. Gläßer, *Mediationsgesetz*, Baden-Baden 2025.
- Henssler M., Deckenbrock Ch., *Das neue Mediationsgesetz: Mediation ist und bleibt Anwaltssache!*, Der Betrieb 2012.
- Historia PCM, <https://mediator.org.pl/o-nas/historia-pcm/> [dostęp: 14.07.2025].
- Hofmann F., *Vertraulichkeit in der Mediation – Möglichkeiten und Grenzen vertraglicher Beweisverwertungsverbote*, SchiedsVZ 2011.
- Loos A., Brewitz M., *Hindert eine Mediationsvereinbarung an der Klage? – Wie lange?*, SchiedVZ 2012.
- Ministerstwo Sprawiedliwości Dolnej Saksonii, <https://www.mj.niedersachsen.de/startseite/aktuelles/presseinformationen/20-jahre-gerichtsnahe-mediation-in-niedersachsen-212085.html> [dostęp: 8.10. 2025].
- Plassmann M., *Stanowisko do projektu ustawy mediacyjnej z maja 2011 roku*, w języku oryginalnym: Öffentliche Anhörung zu dem Gesetzentwurf der Bundesregierung Entwurf eines Gesetzes zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung, 25. Mai 2011.
- Proksch R., *Reform des familienrechtlichen Verfahrens durch das FamFG – Möglichkeiten für Mediation*, ZKM 2010.
- Prütting H. [w:] W. Krüger, Th. Raucher, *Münchener Kommentar zur ZPO*, Monachium 2025.
- Raport rządu federalnego na temat wpływu ustawy mediacyjnej na rozwój mediacji w Niemczech oraz sytuacji w zakresie kształcenia i doskonalenia mediatorów, lipiec 2017, https://www.bmjv.de/SharedDocs/Gesetzgebungsverfahren/DE/2017_Mediationsgesetz_Evaluationsbericht.html [dostęp: 8.10.2025], w języku oryginalnym: Bericht der Bundesregierung über die Auswirkungen des Mediationsgesetzes auf die Entwicklung der Mediation in Deutschland und über die Situation der Aus- und Fortbildung der Mediatoren.
- Ring G., *Haftung eines anwaltlichen Mediators für Pflichtverletzungen im Zusammenhang mit der Erarbeitung einer einverständlichen Ehescheidungsfolgenvereinbarung*, DStR 2018.
- Schubert-Panecka K., *Ustawowa regulacja mediacji w Republice Federalnej Niemiec: szansa czy przeszkoda w rozwoju tego postępowania?*, „ADR. Arbitraż i Mediacja” 2015, nr 31.
- Stanowisko Niemieckiego Związku Adwokatów do projektu ustawy mediacyjnej z września 2010 roku; w języku oryginalnym: Stellungnahme des Deutschen Anwaltsverein Nr. 58/2010.
- Stanowisko Okrągłego Stołu Mediacji i Rozwiązywnia Konfliktów niemieckiej gospodarki, w języku oryginalnym: Stellungnahme des Rounds Table Mediation und Konfliktmanagement der deutschen Wirtschaft zum Referentenentwurf des Bundesministeriums der Justiz eines Gesetzes zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung.
- Statystki firmy Statista GmbH z 2020 roku, <https://www.klaeren-und-loesen.de/aktuelles/newsletter/markt-mediation> [dostęp: 9.10.2025].
- Statystyki firmy Statista GmbH, <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/167531/umfrage/bekanntheit-von-mediation-in-deutschland/> [dostęp: 9.10.2025].

- Steffek F., *Rechtsfragen der Mediation und des Güterichterverfahrens – Rechtsanwendung und Regulierung im Spiegel von Rechtsvergleich und Rechtstatsachen*, ZEuP 2013.
- Steffek F., *Rechtsvergleichende Erfahrungen für die Regelung der Mediation*, RabelsZ 2010.
- Thole Ch. [w:] R. Bork, H. Roth, *Stein/Jonas Kommentar zur Zivilprozessordnung*, Monachium 2018.
- Ulrici B. [w:] W. Krüger, Th. Raucher, *Münchener Kommentar zur ZPO*, Monachium 2025.
- Umowa koalicyjna, <https://www.koalitionsvertrag2025.de/> [dostęp: 8.10.2025].
- Wagner G., *Der Referentenentwurf eines Mediationsgesetzes*, ZKM 2010.

AKTY PRAWNE

- Bawarska ustawa z dnia 25 kwietnia 2000 r. o obligatoryjnej pozasądowej concyliacji (GVBl. s. 268); w języku oryginalnym: Bayerisches Gesetz zur obligatorischen außergerichtlichen Streitschlichtung in Zivilsachen (Bayerisches Schlichtungsgesetz) vom 25. April 2000 (GVBl. S. 268).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2008/52/WE z dnia 21 maja 2008 r. w sprawie niektórych aspektów mediacji w sprawach cywilnych i handlowych (Dz. U. UE L 136/3, 25.05.2008).
- Dziesiąte rozporządzenie dotyczące dostosowania kompetencji z dnia 31 sierpnia 2015 r., w języku oryginalnym: Zehnte ZuständigkeitsanpassungsVO vom 31.8.2015 (BGBl. I S. 1474).
- Kodeks cywilny z dnia 18 sierpnia 1896 r. w wersji z dnia 2 stycznia 2002 r., w języku oryginalnym: Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I s. 42, 2009; 2003 I s. 738), das zuletzt durch Artikel 4 des Gesetzes vom 7. April 2025 (BGBl. 2025 I Nr. 109) geändert worden ist.
- Kodeks postępowania cywilnego z dnia 30 stycznia 1877 r. w wersji 5 grudnia 2005 r., w języku oryginalnym: Zivilprozessordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 5. Dezember 2005 (BGBl. I s. 3202; 2006 I s. 431; 2007 I s. 1781), die zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 24. Oktober 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 328) geändert worden ist.
- Krajowa ustawa concyliacyjna z dnia 10 września 2008 r. (GVBl. s. 204); w języku oryginalnym: Landesgesetz zur Ausführung des § 15a des Gesetzes betreffend die Einführung der Zivilprozessordnung (Landesschlichtungsgesetz) vom 10. September 2008 (GVBl. S. 204).
- Krajowa ustawa concyliacyjna z dnia 11 grudnia 2001 r. (GVBl. s. 361, ber. 2002 s. 218); w języku oryginalnym: Gesetz zur Ausführung von § 15a des Gesetzes betreffend die Einführung der Zivilprozessordnung (Landesschlichtungsgesetz) vom 11. Dezember 2001 (GVBl. S. 361, ber. 2002 S. 218).
- Krajowa ustawa concyliacyjna z dnia 21 lutego 2001 r. (Amtsbl. I s. 532); w języku oryginalnym: Gesetz zur Ausführung des § 15a des Gesetzes betreffend die Einführung der Zivilprozessordnung und zur Änderung von Rechtsvorschriften (Landesschlichtungsgesetz) vom 21. Februar 2001 (Amtsbl. I S. 532).
- Krajowa ustawa z dnia 25 marca 1999 r. o punktach i concyliacji; w języku oryginalnym: Schiedsstellen- und Schlichtungsgesetz (SchStG) vom 25. März 1999 (GVBl. LSA S. 97), in der Fassung der Bekanntmachung vom 22. Juni 2001 (GVBl. LSA S. 214).

ORZECZNICTWO

- Postanowienie Bawarskiego Okręgowego Sądu Socjalnego (LSG Bayern) z dnia 5 września 2016 r. – sygn. L 2 P 30/16 B, BeckRS 2016, 73051.
- Postanowienie Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 14 stycznia 2019 r. – sygn. I ZR 98/15, juris.
- Postanowienie Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 2 lutego 2009 r. – sygn. VII ZB 76/07, juris.

- Postanowienie Okręgowego Sądu Socjalnego dla Hesji (LSG Hessen) z dnia 30 maja 2015 r. – sygn. L 6 AS 132/14, juris.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego (OLG) w Bamberg z 8 lutego 2022 r. – sygn. 6 U 98/21, BeckRS 2022, 32643.
- Postanowienie Sądu Apelacyjnego (OLG) w Koblenz z dnia 22 stycznia 2014 r. – sygn. 13 WF 43/14.
- Postanowienie Sądu Okręgowego (LG) w Hamburgu z dnia 16 sierpnia 2023 r. – sygn. 407 HKO 71/22, juris.
- Projekt ustawy o promowaniu mediacji i innych procedur pozasądowego rozwiązywania konfliktów z dnia 1 kwietnia 2011 r., w języku oryginalnym: Entwurf eines Gesetzes zur Förderung der Mediation und anderer Verfahren der außergerichtlichen Konfliktbeilegung, Drucksache 17/5335.
- Ustawa concyliacyjna z dnia 17 grudnia 2009 r. Dolnej Saksonii; w języku oryginalnym: Niedersächsisches Gesetz zur obligatorischen außergerichtlichen Streitschlichtung (Niedersächsisches Schlichtungsgesetz) vom 17. Dezember 2009 (Nds. GVBl. S. 482).
- Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych z dnia 28 lipca 2015 r. (t.j. Dz.U. z 2025 r. poz. 1228).
- Ustawa o kosztach sądowych z dnia 27 lutego 2014 r., w języku oryginalnym: Gerichtskostengesetz in der Fassung der Bekanntmachung vom 27. Februar 2014 (BGBl. I s. 154), das zuletzt durch Artikel 5 des Gesetzes vom 7. April 2025 (BGBl. 2025 I Nr. 109) geändert worden ist.
- Ustawa o usługach prawnych z dnia 12 grudnia 2007 r., w języku oryginalnym: Rechtsdienstleistungsgesetz vom 12. Dezember 2007 (BGBl. I s. 2840), das zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 10. März 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 64) geändert worden ist.
- Ustawa z dnia 13 września 1990 r. o punktach concyliacyjnych i concyliacji (GBL s. 1527); w języku oryginalnym: Schiedsstellen- und Schlichtungsgesetz vom 13. September 1990 (GBL S. 1527).
- Ustawa z dnia 14 sierpnia 2008 r. o równym traktowaniu (BGBl. I s. 1897 ze zm.); w języku oryginalnym: Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz vom 14. August 2006 (BGBl. I S. 1897), das zuletzt durch Artikel 15 des Gesetzes vom 22. Dezember 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 414) geändert worden ist.
- Ustawa z dnia 16 grudnia 2022 r. regulująca pozasądową concyliację przez punkty concyliacyjne oraz uznane punkty pojednawcze (GVBl. I nr 31); w języku oryginalnym: Gesetz zur Regelung der außergerichtlichen Streitbeilegung durch Schiedsstellen und anerkannte Gütestellen im Land Brandenburg (Brandenburgisches Schiedsstellen- und Gütestellengesetz) vom 16. Dezember 2022 (GVBl. I Nr. 31).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz.U. z 1964 r. Nr 43, poz. 296 ze zm.).
- Ustawa z dnia 21 lipca 2012 r. o promowaniu mediacji i innych procedur pozasądowego rozwiązywania konfliktów; w języku oryginalnym: Mediationsgesetz vom 21. Juli 2012 (BGBl. I S. 1577), das durch Artikel 135 der Verordnung vom 31. August 2015 (BGBl. I S. 1474) geändert worden ist.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 2010 r. o sądownictwie Landu Nadrenia Północna-Westfalia (GV. NRW. s. 30); w języku oryginalnym: Gesetz über die Justiz im Land Nordrhein-Westfalen (Justizgesetz Nordrhein-Westfalen) vom 26. Januar 2010 (GV. NRW. S. 30).
- Ustawa z dnia 30 stycznia 1987 r. wprowadzająca przepisy kodeksu postępowania cywilnego ze zm. (BGBl. 2024 I nr 302); w języku oryginalnym: Gesetz, betreffend die Einführung der Zivilprozeßordnung in der im Bundesgesetzblatt Teil III, Gliederungsnummer 310-2, veröffentlichten bereinigten Fassung, das zuletzt durch Artikel 3 des Gesetzes vom 7. Oktober 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 302) geändert worden ist.
- Ustawa z dnia 6 lutego 2001 r. regulująca pozasądową concyliację (GVBl. I s. 98); w języku oryginalnym: Gesetz zur Regelung der außergerichtlichen Streitschlichtung vom 6. Februar 2001 (GVBl. I S. 98).
- Wyrok Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 21 września 2017 r. – sygn. IX ZR 34/17, juris.

Wyrok Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 23 listopada 2004 r. – sygn. VI ZR 336/03, BeckRS 2004, 12784.

Wyrok Sądu Administracyjnego w Minden (Verwaltungsgericht) z dnia 17 lutego 2017 r. – sygn. 2 K 608/15, BeckRS 2017, 102924.

Wyrok Sądu Apelacyjnego (OLG) w Dusseldorfie z dnia 10 kwietnia 2019 r. – sygn. 2 U 2/18 [Kart], juris.

Zalecenie i raport komisji prawnej z dnia 1 grudnia 2011 roku, w języku oryginalnym: Beschlussempfehlung und Bericht des Rechtsausschusses, BT-Drs. 17/8058 vom 1.12.2011.

ABSTRACT

The article provides an analysis and interpretation of the German legal framework governing mediation in the context of its Polish counterparts. Its aim is to identify similarities and differences between the provisions on mediation proceedings in Poland and Germany, with particular emphasis on the thesis that German law does not provide for court-referred mediation as understood in Poland, where a judge may refer the parties to a mediator, and that the conciliation proceedings before a conciliation judge envisaged in Germany do not constitute mediation *sensu stricto*. The analysis is based on legal acts, case law, and scholarly literature, employing grammatical and teleological interpretation as the principal research methods. This article also reviews the 2017 report on the state of mediation with a view to identifying shortcomings in the German regulations and formulating *de lege ferenda* recommendations. In addition, it analyzes statistics on mediation and conciliation proceedings in Germany, which indicate a relatively small number of such cases and suggest the limited popularity of the institution of mediation in the German legal system.

Keywords: mediation in Germany; conciliation judge; conciliation proceedings; conciliation